

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

Erola Simon i Lleixà

Historiadora i arxivera, Arxiu Comarcal de la Cerdanya
esimonl@gencat.cat

Resum

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

El Sindicat de la Terra de Cerdanya és una assemblea de representants dels pobles de la Cerdanya, molt similar als consells generals que existien en moltes valls pirinenques. Aquest text presenta breument aquesta institució i les característiques del seu funcionament.

Resumen

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

El Sindicat de la Terra de Cerdanya es una assemblea de representantes de los pueblos de la Cerdanya, muy similar a los consejos generales que existían en muchos valles pirenaicos. Este texto presenta brevemente esta institución y las características de su funcionamiento.

Lluís Obiols i Perearnau

Historiador i arxiver, Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell
llu sobiols@hotmail.com

Résumé

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

Le Sindicat de la Terra de Cerdanya est une assemblée de représentants des villages de la Cerdagne, très similaire aux conseils généraux qui existait aux vallées pyrénéennes. Le présent texte est une description de cette institution et de son fonctionnement.

Abstract

El Sindicat de la Terra de Cerdanya

The Sindicat de la Terra de Cerdanya is an assembly of representatives of the villages of La Cerdanya, very similar to the General Councils that existed in many Pyrenean valleys. This text presents briefly this institution and the characteristics of its operation.

Introducció

En ocasió del 600 aniversari del privilegi d'institucionalització del Consell de la Terra, hem cregut oportú difondre a la població i als investigadors andorrans l'existència, les característiques i el funcionament d'un organisme amb el qual comparteix molts paral·lelismes: el Sindicat de la Terra de Cerdanya, una assemblea de representants del territori cerdà que es reunia per decidir sobre diferents aspectes de la gestió del seu territori.

Es tracta d'un ens que agrupava la totalitat dels pobles de la vegueria de Cerdanya, des del coll de la Perxa fins a l'estret d'Isòvol excepte la seva capital, Puigcerdà. No incloïa, per tant, la sotsvegueria de Baridà amb la batllia de Bellver. La documentació que es conserva sobre aquest organisme és molt escassa: només un llibre d'actes del segle XVII (1625-1642), uns quants plec sobre deenes¹ i nombroses referències indirectes en altres documents. La documentació, conservada a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, és accessible en part a través del cercador de la Xarxa d'Arxius Comarcals de la Generalitat de Catalunya "Arxius en Línia".²

Ja fa gairebé cinquanta anys Salvador Galceran i Vigué va estudiar i difondre el Sindicat de la Terra de Cerdanya.³ No

1. Conjunts de deu persones, agrupades d'aquesta forma per qüestions relacionades amb la defensa del territori bàsicament, com veurem més endavant.

2. Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE), fons del Sindicat de la Terra de Cerdanya.

3. GALCERAN, SALVADOR: *L'antic Sindicat de Cerdanya. Estudi socio-econòmic*. Girona. Banc de Girona, Cambra oficial de comerç i indústria de Girona, 1973, p. 91. Les informacions que no citem provenen d'aquesta obra, basada en la seva major part en l'anàlisi del llibre d'actes del Sindicat.

obstant, el seu treball va tenir escassa repercussió, i el fet que, encara avui, sovint es desconeixi l'existència d'aquesta institució, ens han fet creure convenient aportar breument unes notes sobre la seva existència i el seu funcionament.

La Cerdanya

La plana de la Cerdanya és un espai d'una gran riquesa agrícola, envoltat al seu torn d'unes notables zones de pastura de muntanya. Aquesta realitat física va condicionar històricament l'economia comarcal, molt dedicada a la pagesia, a la ramaderia i a les indústries derivades de la presència de bestiar, com el tèxtil i la pell. La vila de Puigcerdà, capital de la Cerdanya, va acumular al llarg dels segles un conjunt de privilegis i prerrogatives reials, i va augmentar extraordinàriament la seva població, fins a convertir-se en una de les grans ciutats del Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya.⁴ Puigcerdà, però, pràcticament no disposava de terme municipal, i les seves necessitats econòmiques van portar la vila a iniciar una progressiva política d'expansió territorial, ja fos a través de la compra de territoris i drets de pastura (com Saltèguet, a la vall d'Alp, o les extenses àrees de pastura del Capcir), com a partir del control dels recursos que produïa la resta del territori cerdà.

L'economia i la mentalitat urbana de Puigcerdà, però, topaven sovint amb els interessos agroramaders de la resta de poblacions de la comarca. Suposem que aquestes tensions i els xocs freqüents per les més diverses qüestions són, en darrer terme, l'origen que ens permet entendre l'existència i organització d'un ens que agrupava, com hem

apuntat, totes les localitats cerdanes excepte Puigcerdà. Es tracta del Sindicat de la Terra de Cerdanya. Són ben habituals els enfrontaments entre el Consolat de Puigcerdà i el Sindicat de la Terra, de vegades fins i tot amb plets judicials que s'allargaven durant anys a les instàncies superiors.⁵ De la mateixa manera que passa en la majoria de consells generals pirinencs, el Sindicat dividia el territori cerdà en agrupacions més petites: estava organitzat en quatre quaters o "quartos" que corresponien a grups de poblacions amb un poble de referència: el quarter de Llivia i muntanya,⁶ el quarter de la solana o Querol,⁷ el quarter de la baga o d'Alp⁸ i el quarter de la rebaga o d'Osseja.⁹

Les funcions i càrrecs del Sindicat

Cal aclarir d'entrada que la descripció que oferim del Sindicat correspon a la seva estructura i organització durant la primera meitat del segle XVII. El mateix llibre d'actes, principal font d'informació sobre el Sindicat, deixa entreveure que hi ha determinats aspectes de funcionament que havien anat canviant amb el pas dels anys.

Cadascun dels quatre quaters en què es dividia la Cerdanya era representat per un Síndic i dos Jurats que rebien un salari anual. Significativament, a partir de 1633 el salari dels Síndics va incloure les despeses per fer-se fer una capa negra que portarien com a símbol del càrrec que ocupaven i de la representativitat que ostentaven. A banda dels Síndics i Jurats, el Sindicat de la Terra també tenia càrrecs transversals per al seu funcionament: el Clavari, el Granater (encarregat de vetllar pels assumptes relatiu als cereals, els grans) i els Oïdors de comptes. Tots ells eren escollits anualment a través del procediment de la

4. Vegeu-ho, entre altres, a BOSOM I ISERN, SEBASTIÀ; VELA I PALOMARES, SUSANNA: *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*. Barcelona. Fundació Noguera, 2007. BOSOM, SEBASTIÀ; VELA, SUSANNA: *Llibre de les provisions reials de la vila de Puigcerdà*. Barcelona. Fundació Noguera, 2009.

5. Vegeu alguns d'aquests enfrontaments a OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "El bandolerisme a la Cerdanya: algunes precisions (1526-1593)" a CASALS, ÀNGEL (dir): *El bandolerisme a la Corona d'Aragó*, vol. I. Cabrera de Mar. Galerada, 2012, p. 185-222, especialment l'apartat "Vila i Terra", p. 210-212. Vegeu-ho també a OBIOLS PEREARNAU, LLUÍS: "La Vila i la Terra. Tensions i conflictes entre Puigcerdà i la Cerdanya durant el segle XVI" a *Era*, III, 2019, en premsa.

6. Quarter de Llivia i muntanya: Ur i Florí, Dorres, Angostrina, Vilanova de les Escaldes,

Targassona, Palmanill, Mas Vilalta, Ègat, Vià, Odelló, Bolquera, La Perxa, Planès, Vilar d'Ovança, Sant Pere dels Forcats, Eina, Llo i Roset, Sallagosa, Ro, Verdinyans, Estavar, Bajanda, Callastres.

7. Quarter de la solana o Querol: Enveig i la seva muntanya, Santa Eulàlia, molí de la Vinyola, Querol i la seva vall, Guils, La Baronia, Saga, Ger, Meranges, Girul, Èller, Talltendre, Ordèn, Olopte, Cortàs, Isòvol, All.

8. Quarter de la baga o d'Alp: Les Pereres, Queixans, Urtx, El Vilar, Estoll, Escadarc, Soriguera, Soriguera, Talltorta, Ventajola, Alp i la seva vall, Das, Tartera, Urús, Riu, Prats, Sansor, Sanavastre.

9. Quarter de la rebaga o d'Osseja: Osseja i la seva vall, Vilallobent, Palau, Age, Santa Llocaia, Er, Càldegues, Ix, Nauja.

insaculació. Aquest procediment consistia a extreure d'una bossa un rodolí amb el nom de la persona escollida. A la bossa hi posaven els rodolins de tots els insaculats, és a dir, persones susceptibles d'ocupar el càrrec. El procés d'insaculació es feia el mes de maig amb l'assistència del Veguer o el regent de la vegueria de manera que els càrrecs de Síndic, Jurats, Clavari, Granater i Oïdor duraven tan sols un any. Hi havia una sèrie de motius pels quals un individu no podia ser insaculat per a aquests càrrecs, per exemple haver sigut Síndic o Jurat en un passat recent, o bé ser habitant de Puigcerdà, encara que aquest fos propietari d'alguna masada en algun poble de Cerdanya i, per tant, pogués formar part del Sindicat.

Les reunions del Sindicat de la Terra es portaven a terme a la sala capitular del convent de Sant Domènec de Puigcerdà. Les reunions ordinàries, de menor concurrència, també es podien fer a casa del secretari del Sindicat, que habitualment era un notari de Puigcerdà. Els Consells Generals eren molt concorreguts i se celebraven amb motiu de les insaculacions anuals o el debat de temes d'importància. Hi assistien els quatre Síndics, vuit Jurats, els batlles o cònsols dels municipis de la Terra i el Veguer. A més, eren oberts a tots els homes de la Terra que hi volguessin assistir, que algunes vegades podien superar el centenar. Els anomenats Consells Baixos eren les reunions ordinàries on només hi assistien els Síndics, jurats i alguns prohoms. També estava establert que cada quarter pogués celebrar reunions parcials al seu territori. Un cop realitzades les extraccions i nomenats els Síndics, aquests escollien personalment tres prohoms del seu quarter que tenien la funció de Consellers o assessors.

Després del traspàs de poders amb els nous càrrecs elegits calia fer inventari dels béns del Sindicat que es guardaven dins la Caixa de la Terra, on es conservava la documentació del Sindicat:

Primo, la caixa de la terra ab quatre claus dins la qual hi ha quatre calaixos en los quals hi ha lo següent.

Item dins un calaix hi ha nou bolssas de aluda¹⁰ segelladas dins les quals hi són los ensaculats.

Item un privilegi de franquesa de forma, pes y de treta de llanas.

Item altre privilegi sobre la franquesa de treta de blats i altres grans sens albarà i llicència.

Item altres privilegi de fadiga de bestiar.

Item altre privilegi de les ensaculacions.

Item lo segell de la terra de coure.

Item una bolsa de aluda.

Item un llibre de privilegis.

Item dos llibres vells.

Item un altre llibre vell.

Item un altre llibre vell de comptes gran.

Item lo privilegi del bosch de Moscallo.

Item dos llibres, lo un de registrar pòlisses y altre dels consells los quals llibres té lo notari en son poder.

Item una bolsa de aluda gran dins la qual hi ha tres reals i mig.

Item un altre llibre dit del graner de la terra

Item alguns plechs de paper lligat y altres sense lligar.

Item altre llibre dit llibre computorum.¹¹

Com veiem, la caixa de les quatre claus contenia sobretot els documents constitutius del Sindicat: els privilegis reials, els llibres d'actes i la comptabilitat. Aquests privilegis, concedits i confirmats pel Rei al Sindicat de la Terra de Cerdanya, determinaven les seves prerrogatives i funcions. Els Síndics, en nom del Sindicat i previ acord del Consell General de la Terra, podien fer talls, és a dir, establir imposicions per cada un dels focs de la Terra, portar causes judicials, comprar i vendre blat, ordenar guardes al perímetre de la Terra i manllevar diners a censal. Atès que el Sindicat de la Terra de Cerdanya no tenia rendes, el finançament de les seves activitats li provenia de la venda de blat o de les imposicions puntuals, els talls. Entre 1625 i 1642 els talls eren una mesura freqüent per

10. Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans: pell de xai o de cabrit adobada, suau i prima, usada principalment per fer guants, bosses i cobertes de llibres.

11. Inventari dels béns de la Terra de Cerdanya fet el 17 de maig de 1633. ACCE. Fons del Sindicat de la Terra de Cerdanya. Llibre d'actes del Sindicat, p. 207.

fer front a tota mena de despeses, principalment aquelles derivades de la guerra: el pagament de soldats i les imposicions extraordinàries exigides pel Rei. El pagament dels talls imposats pels Síndics de la Terra als pagesos va comportar des de sempre una pugna entre la Terra de Cerdanya i aquells habitants de Puigcerdà que també eren propietaris de masos i terres fora de la vila. En aquest sentit conservem una Concòrdia de 1579 entre els Síndics de la Terra i els Cònsols de la vila on acordaren que els propietaris de terres fogatjades haurien de pagar els talls encara que fossin de Puigcerdà.¹² Més tard, el 1633, aquesta qüestió es va convertir en un plet a la Reial Audiència que es va resoldre amb una reial provisió en la qual s'obligava als puigcerdanesos amb propietats a la Terra de Cerdanya a col·laborar amb els talls i les imposicions. Encara el 1723 trobem testimonis d'un nou plet on la Terra de Cerdanya exigia el pagament de les imposicions als propietaris residents a Puigcerdà. En aquell moment, els propietaris pretenien escapar del pagament de les imposicions al·legant que alguns d'ells formaven part de l'estament noble i que, per tant, n'estaven exempts.¹³ En moments de conflicte o amenaça, la Terra també organitzava la seva pròpia força. El juliol de 1635, l'entrada de quatre-cents francesos va obligar la Terra a mobilitzar 50 homes de cada quarter per controlar els passos de muntanya. Els cinquanta homes s'organitzaven en grups de 10 que s'anomenaven deenes i estaven comandades per un desener. Totes cinc deenes estaven sota les ordres d'un cinquantener. Per sobre els cinquanteners hi havia el Coronel, comandament que requeia sobre el mateix Veguer de Cerdanya. L'organització d'aquesta força implicava un gran esforç per part dels homes de la Terra ja que ells mateixos s'havien de procurar les vitualles i l'armament. El Sindicat de la Terra també s'ocupava de vetllar pel manteniment d'algunes obres públiques com camins i ponts, i d'aspectes relacionats amb el benestar de la població. Des de 1633 són recurrents les queixes dels

pobles contra els abusos dels soldats castellans allotjats a les cases particulars. És precisament el malestar de la població contra els allotjaments de l'exèrcit un dels motius de la revolta de 1640. El llibre d'actes del Sindicat és un testimoni de primeríssim ordre d'aquest gran perjudici que causava la guerra contra França. Fins i tot el Sindicat de la Terra va suplicar al mateix Virrei i al Governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya per tal que posés remei a les "vexacions" infligides pels soldats del rei als pobles i cases. El març de 1637, el Sindicat va enviar a Barcelona el seu advocat a tractar aquest afer amb el Reial Consell i demanar que es retiressin els soldats de la Cerdanya. A més d'aquests aspectes, sovint el Sindicat també entrava en conflicte amb el Consolat de Puigcerdà per aspectes vinculats a la defensa. Els habitants dels pobles de la Cerdanya formaven part de la Reculleta de Puigcerdà, un fet que implicava que tothom podia refugiar-se dins de les muralles de la vila en cas de perill, però que obligava també a pagar part del seu manteniment i millora. Els conflictes sobre la Reculleta, els seus límits, la seva relació amb Reculletes existents anteriorment, com la de Llívica, i les tensions entre les exigències de Puigcerdà i les queixes de la Terra són un tema recurrent en la documentació, que sembla que mai va acabar de quedar resolt del tot.¹⁴

Conclusions

D'entrada hem d'esmentar que l'estudi aprofundit del Sindicat de la Terra de Cerdanya encara està per fer. La major part d'informació que tenim la va publicar Salvador Galceran el 1973, i encara hi ha molts dubtes sobre diverses qüestions: quan s'origina aquest organisme? En quin context i per quins motius? Sabem que en època baixmedieval existeix, però de moment no podem aportar més informacions. D'altra banda, com afecta al Sindicat la divisió de la Cerdanya el 1659, amb el Tractat dels Pirineus, entre els regnes d'Espanya i de França? I encara més endavant,

12. ACCE. Col·lecció de concòrdies, cu 45.

13. ACCE. Cúries senyoriais laiques, cu 389.

14. Vegeu-ho, a inicis del segle XVII, a ACCE. Fons Ajuntament de Puigcerdà, cu 4969.

què passa quan s'aplica el Decret de Nova Planta del 1716 que, entre altres, elimina les institucions de govern local?

Un altre aspecte, que creiem molt significatiu i del que no coneixem altres paral·lels, és l'exclusió de la capital dins d'aquesta assemblea territorial. El Sindicat de la Terra està format pels representants de tota la vegueria, però no incorpora Puigcerdà. En altres organitzacions anàlogues, com el Consell General d'Andorra o el Conselh Generau d'Aran, entre molts altres, la capital del territori formava part d'aquests consells supramunicipals juntament amb la resta de localitats.

Finalment, pensem que la recerca a nivell pirinenc

necessita obrir-se territorialment i deixar de considerar cada vall com un petit món aïllat i sense relació amb el seu entorn. En aquest sentit, aplaudim la iniciativa de l'Institut d'Estudis Andorrans per iniciar la recerca d'institucions paral·leles i similars al Consell de la Terra. Sens dubte, l'existència d'unes característiques territorials similars, amb nombroses valls amb recursos agrícoles, ramaders, forestals i minerals que calia gestionar conjuntament, va portar a la creació d'institucions també similars que havien de donar resposta, en darrer terme, a les necessitats de les comunitats humanes que vivien en els territoris del sud i del nord del Pirineu.

